

Nenad Cekić

*NATURALISTIČKA GREŠKA I ARGUMENT OTVORENOG PITANJA:
JEDAN VEK RASPRAVE*

APSTRAKT: Autor u ovom tekstu razmatra istorijat i pravce rasprava o problemu tzv. „naturalističke greške“ kojeg je u svojoj knjizi Principi etike uočio još Dž. E. Mur. Detaljnija analiza pokazuje da se problem naturalističke greške zapravo temelji na „argumentu otvorenog pitanja“. Argument otvorenog pitanja po mišljenju autora jeste koristan instrument u metaetičkim raspravama i dobar test za valjanost normativno-etičkih teorija ali nije konkluzivan dokument dokument ne samo protiv naturalizma već ni protiv kognitivizma uopšte. Autor nudi uvid i u savremene rasprave o argumentu otvorenog pitanja koje su oživele krajem 20. i početkom 21. veka. Analiziraju se i „poboljšanja“ argumenta otvorenog pitanja, ali i kritike tih poboljšanja. Predmet analize su argumenti koje pružaju metaetičari na početku 21. veka, kao što su: Darval, Gibard, Railton, Horgan, Timons i „realisti sa Kornela“. Kao zaključak autor nudi nacrt svoje vizije odnosa metaetike i normativne etike, upravo kroz prizmu analize uloge argumenta otvorenog pitanja u savremenoj filozofiji morala.

KLJUČNE REČI: metaetika, naturalistička greška, naturalizam, kognitivizam, argument otvorenog pitanja.

1. Naturalistička greška i začetak metaetike

Za razliku od drugih filozofskih disciplina, metaetici je moguće odrediti tačan „datum rođenja“. To je 1903. godina, godina u kojoj je Džordž Edvard Mur (George Edward Moore) objavio svoje *Principi etike*.¹ Metaetika je, dakle, filozofska (pod?)disciplina koja postoji veoma kratko – nešto više od sto godina.

“Šta zaista *činimo* kada izgovaramo rečenice poput ‘Petar je dobar čovek’, ‘Rđavo je lagati’ ili ‘Treba da održiš obećanje?’“, jeste glavno pitanje na koje treba da odgovori metaetika. Do Murovih *Principa etike* ovo pitanje nije se ni postavljalo. Pretpostavka ne samo filozofski neprosvećenih “korisnika jezika” bila je da moralni sudovi u principu funkcionišu na isti način na koji funkcionišu iskazi o činjenicama. Razlikovanja je bilo samo donekle bilo u pogledu stava prema prirodi tih činjenica – da li “moralne činjenice” imaju prirodno ili vanprirodno (npr. božansko) poreklo. Međutim, nedoumica u pogledu toga da li moralni iskazi mogu ili ne mogu da budu istiniti ili lažni nije bilo. Postojala je opšta saglasnost da mogu. Ovakav stav posledica je nekadašnjeg opšteg uverenja da *normativne* etičke teorije

1 U našem prevodu: Mur, Dž. E., *Principi etike*, Plato, Beograd, 1998.

koje su do tada bile predmet filozofskog interesovanja moraju imati bar implicitni odgovor na pitanje da li je konkretni moralni sud istinit ili lažan. Drugim rečima, moralni sudovi sve do Murovih *Principia etike* nisu tretirani kao različiti od iskaza o činjenicama.

1.1. *Deskriptivizam/ne-deskriptivizam; kognitivizam/ne-kognitivizam i još nekoliko terminoloških razjašnjenja*

Do Mura (uključujući i Mura samog u prvoj fazi njegovog delovanja) sve implicitne metaetičke teorije koje su stajale „u pozadini“ normativnih teorija mogle bi se okarakterisati kao kognitivističke, tj. deskriptivističke. Izuzetak je, možda, jedino Kant, ali bi to pitanje zahtevalo obimnu raspravu. Ali šta to znači kada jednu metaetičku teoriju opišemo kao kognitivističku tj. deskriptivističku?

Ne jednom, dešavalo se da dva različita filozofa morala mogu misliti isto (recimo) o Milu, pri čemu će ga jedan nazvati „kognitivistom“ a drugi „deskriptivistom“. Zapravo reč je o dve koekstenzivne dihotomije. Sud koji funkcioniše kao opis (*deskripcija*) po definiciji može biti istinit ili lažan. Metaetičko stanovište da je moral sastavljen od takvih sudova u najširem smislu naziva se *deskriptivizmom*. S druge strane, istina i laž su predmet saznanja. Stoga takvo stanovište može da se nazove *kognitivizmom*. U suštini ova razlika je, kako nas u to upućuje Her² tehničke prirode: „deskriptivizam“ se odnosi na konceptualnu analizu, a „kognitivizam“ na epistemološki aspekt problema. Ti termini su, kao što rekospo *koekstenzivni*. Kada bi se moral isključivo bavio opisivanjem ili saznavanjem činjenica, sve metaetičke teorije morale bi biti deskriptivističke tj. kognitivističke. To nema veze sa mogućnošću sa time da li se u normativno-etičkim teorijama mogu pojavljivati i Bog i ostali entiteti nedostupni ljudskom opažanju ili logičkoj analizi. Reč je o tome da bismo imali posla sa opisivanjem i saznavanjem („vidljivih“ ili „nevidljivih“, svejedno je) *činjenica*. Ali, logičkim pozitivistima³ dugujemo, grubo formulisano, i uvid u drugu mogućnost. Možda moralni sudovi uopšte nisu predmet saznanja? Onda imamo posla sa ne-deskriptivizmom, odnosno ne-kognitivizmom.

I još jedna napomena.

Filozofi koji su se bavili metaetikom iz nepoznatih razloga svoju vrlo bogatu i široku terminologiju gotovo po pravilu upotrebljavaju bez ikakve prethodne naznake pravila upotrebe ili bližeg određenja *značenja* (*smisla*) upotrebljenih termina i iskaza. Izuzetak su neki savremeni autori, poput Aleksandera Milera (Alexander Miller) koji u posebnom dodatku svom *Uvodu u savremenu metaetiku* eksplicitno raspravlja o određenim aspektima upotrebljene tehničke terminologije.⁴ Naravno, u analizi jezika potpuno je nemoguće pronaći „apsolutni početak“, što se može videti i iz moje prethodne rečenice u kojoj su termini „pojam“ i „smisao“ upotrebljeni bez

2 Hare, R. M., „Ontology in Ethics“, u: *Essays in Ethical Theory*, Oxford University Press, Oxford, 1989, str. 82.

3 Treba napomenuti da logički pozitivisti dosta duguju upravo Murovim ispitivanjima.

4 V. Miller, A., *An Introduction to Contemporary Metaethics*, Polity Press, Cambridge UK, 2003, str 284-286.

ikakvog obrazloženja i prethodne najave. Ipak, ova nemogućnost izlaženja iz “prirodnog” jezika nije opravdanje za sistematsko stvaranje pojmovne konfuzije. Ponekad se parovi termina koji pripadaju različitim disciplinama (recimo gramatici i logici ili logici i nauci o jeziku) u teoriji značenja i metaetici upotrebljavaju sinonimno, a ponekad se u čisto logičkoj analizi bez ikakvog obrazloženja simultano, a ponekada i sinonimno, pojavljuju i lingvistički i logički termini. Za potrebe naših razmatranja preliminarno ću reći samo to da termini kao što su “reč”, “imenica” (“ime”), “rečenica”, “zapovedni način”, “indikativni način” i njima slični neosporno pripadaju gramatici. Termini kao što su “izraz”, “znak”, “izričaj”, “govorni akt” pripadaju nauci o jeziku uopšte. Termini kao što su “pojam”, “iskaz”, “zaključak”, pa i sam “termin”, pripadaju prvenstveno logici.

Konačno, postoji još jedna za ovaj rad nejasnoća često prisutna u metaetičkoj literaturi tiče se termina “značenje” i “smisao”. Ovde je situacija znatno komplikovanija. Još je Frege primetio da dva termina mogu da imaju isti objekat ili objekte referencije (“denotaciju”, “nominatum”, tj. da *označavaju* istu stvar ili vrstu stvari), a da imaju različit *smisao* (kasnije: “konotaciju”, “intenziju”). Vitgenštajn je, s druge strane, “značenje” pripisao “imenima”, a “smisao” iskazima. Ponekad se, da konfuzija bude veća, „značenje“ i „smisao“ upotrebljavaju i sinonimno.

1.2. Šta su to “naturalistička greška” i „otvoreno pitanje“?

Pitanje iz gornjeg podnaslova moglo bi se učiniti i deplasiranim jer je poznavanje problema “naturalističke greške” postalo preduslov bilo kakve smislene rasprave o metaetici.

Ipak, i pored svih ovih svojih “jasnih određenosti” i relativne kratkoće njene sopstvene istorije, metaetiku nije moguće predstaviti sasvim istorijski. Razlog leži u jednoj činjenici koja, čini se, do sada nije izazvala mnogo filozofske pažnje. Metaetika je nastala kao pobijanje jednr na prvi pogled imanentne intuicije prirodnog govora prema kome jezik *jeste* opis stvarnosti ili je bar s opisom stvarnosti neraskidivo povezan. U takvom stavu svakog ne-filozofski nastrojenog govornika “prirodnog jezika” podrazumevaju se različita pojednostavljenja, pa i ono koje se tiče toga da su moralni fenomeni podložni opisivanju. A opisi, to se podrazumeva jesu iskazi koji mogu biti istiniti ili lažni. Ovakav stav nazvaću *imanentnim deskriptivizmom* (ili: *kognitivizmom*) *prirodnog jezika*. Razlog za postojanje ovog fenomena je jednostavan. Između rečenica tipa “X je dobro” i “X je žuto” ne postoji nikakva “vidljiva” (npr. formalno-gramatička) razlika. Zbog toga nam zdrav razum i ne nameće obavezu njihovog razlikovanja.

Ovo neposredno uverenje o “opisnoj” (deskriptivnoj) prirodi jezika koje sa sobom nosi “zdravorazumski” stav prema prirodi jezika u pitanje je doveo Mur svojom čuvenom raspravom o “naturalističkoj grešci” iznetoj u *Principima etike*. Mur je analitičkim sredstvima doveo u pitanje mogućnost valjanog definisanja vrednosnih termina, a samim tim, i osnovni zdravorazumski stav o nužno “deskriptivnom” odnosu jezika i morala – tj. *imanentni deskriptivizam prirodnog jezika*.

U osnovi, Murov osnovni argument protiv naturalizma jeste tzv. "argument iz eliminacije".⁵ On smatra da se jezik morala može shvatiti samo na tri načina, od kojih samo jedan od ta tri može da "preživi" ozbiljno ispitivanje. Jezik morala, prema Muru može ili: 1) biti besmislen; 2) odnositi se na prirodna svojstva i relacije (imati naturalističku osnovu); ili 3) odnositi se na posebnu („ne-prirodnu“) sferu "moralne realnosti" (ovo je osnov intuicionističke pozicije). Ove tri mogućnosti proističu iz dve osnovne dileme u pogledu značenja moralnih termina i sudova: 1) imaju li moralni termini i sudovi smisla (značenje)? i 2) ako imaju značenje, da li je to značenje "naturalističkog" tipa?

Džefri Sejer Mek Kord (Geoffrey Sayre-McCord) ukazuje da je jedna od Murovih zasluga upravo to što nas je odvratio od traganja za „dobrim“ stvarima već za samim *svojstvom* dobrote (*goodness*).⁶ Zanimljivo je napomenuti da Mur, iako je često napadan zbog nejasnoće, retko trpeo napade zbog nedoslednosti. Ali Sejer Mek Kord smatra da Mur nije bio čak ni dosledan. On se pita zašto Mur smatra da „dobro“ ne može biti analizirano, dok istovremeno u svojoj analizi „idealnog utilitarizma“ smatra da „ispravno“, primera radi, može?⁷ Analiza ovog pitanja je zanimljiva, ali bi nas odvela daleko od teme.

Vratimo se sada Muru. Činjenica je da se on bavi pojmom „dobrog“. Sejer Mek Kord smatra da nam u tom slučaju na raspolaganju stoje samo tri mogućnosti:

1) „Dobro“ u smislu imenice označava kompleksno svojstvo koje se analizom može razložiti na delove. U tom slučaju se može pružiti rasvetljavajuća definicija kojom se pokazuje da je „dobro“ svojstvo koje je složeno putem drugih svojstva. U tom smislu se, primera radi, „bećar“ može definisati kao neoženjeni muškarac iznad određenog doba starosti.

2) „Dobro“ je prosto, analizom nerazloživo svojstvo, za koje se možda mogu dati približni sinonimi, ali ne i bilo kakva analiza.

3) „Dobro“ uopšte nije svojstvo, a sama reč „dobro“ nema smisla, pa nema potrebe ni nuditi bilo kakvu analizu.

Moglo bi se reći da se Murovo osnovno pitanje može se svesti pitanje da li sudovi tipa "X je dobro" *opisuju* predmet (neko X) i, ako to čine, da li to čine na način na koji čini sud "X je žuto". Treba naglasiti da oba suda imaju istu tipičnu indikativnu subjekat-predikat formu: "X je A", što i jeste izvor inicijalne imanentnog deskriptivizma prirodnog jezika s kojom se meatetičar mora uhvatiti u koštac. Jednostavno rečeno: i "žuto" i "dobro" sasvim "normalno" funkcionišu u indikativnim iskazima forme "X je A".

Murov argument otpočinje dilemom imaju li vrednosni pojmovi ("termini", "predikati") smisao (značenje) ili su besmisleni.⁸ Ovakvu dilemu Mur jednostavno odbacuje. Za razliku od logičkih pozitivista, čiji je savremenik bio, on je sasvim

5 V. Shafer-Landau, R. *Moral Realism: A Defence*, Clarendon Press., Oxford 2002, str. 56-57.

6 Sayre-McCord, G. „Moral Realism“, u: Copp, D., *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, Oxford University Press, 2006, str. 45.

7 Ibid.

8 Ovde se srećemo sa pojmovnim nedoumicama s početka ovog teksta koji se tiču odnosa značenja i smisla kojima se nećemo baviti jer predmet posebne filozofske discipline – teorije značenja.

uveren da vrednosni pojmovi i vrednosni sudovi *nisu* besmisleni. Zbog toga su u pravu oni autori koji smatraju da je Mur zapravo prikriveni pobornik tzv. *teorije značenja kao direktne referencije*. Tzv. referencijalna teorija značenja, kako smo videli, u osnovi ima jednu jedinu ideju – da jezik služi *imenovanju* ili *označavanju* predmeta i/ili svojstava. Postavlja se pitanje *šta sve* to može jezik da imenuje. Osnovno zdravorazumsko uverenje koje stoji u osnovi primitivne teorije direktne referencije je da jezik *imenuje* prirodne predmete i prirodna svojstva. Iz ovog uverenja direktno sledi pozicija metaetičkog *naturalizma*. Moralni termini i moralni sudovi bi, dakle, morali da se odnose na *prirodna svojstva*. Naravno, postavlja se pitanja koja to svojstva označavaju moralni termini i koje to “istine” saopštavaju moralni iskazi. Moguće je da jezik imenuje i neka vanprirodna („ne-prirodna“, rekao bi Mur) svojstva, u koja, prema Muru, spada i vrednosno svojstvo označeno terminom „dobro“. Tako jednostavna ideja direktne referencije leži u osnovi dve suprotstavljene metaetičke teorije – *naturalizma* (vrednosni jezik imenuje isključivo prirodna svojstva) i *intuicionizma* (vrednosni jezik imenuje posebna vanprirodna svojstva). U oba slučaja moralnim sudovima se pripisuje istinitost ili lažnost. Prema naturalističkoj teoriji, koja je pre Mura, inače, postojala samo u implicitnom obliku – kao podrazumevana metaetička „podloga“ šarolikih normativnih teorija – za utvrđivanje istinitosti vrednosnog suda potreban je samo zdrav razum i opažanje. U slučaju intuicionizma neophodno je i delovanje posebne saznavne moći nezavisne od razuma i opažanja – neposrednog vančulnog i vanintelektualnog *uvida* u vrednosti, tj. *intuicije*.

Kada je pitanje (be)smislenosti jezika morala razrešeno, makar i Murovim prostim odbacivanjem dileme, srećemo se sa novom dilemom: mogu li se vrednosna svojstva koja se u vrednosnim sudovima javljaju kao predikati definisati ili ne? Ako je elementarni vrednosni sud indikativni iskaz forme “X je A”, pri čemu je “A” vrednosni termin, da li je A moguće definisati? Ako se vrednosni termini mogu definisati, onda je to moguće na jedan od dva sledeća načina: 1) putem pozivanja na drugi vrednosni termin; ili 2) bez pozivanja na drugi vrednosni termin (“naturalistički” u najširem Murovom smislu). Mur smatra da mogućnost 2) jednostavno ne postoji. Suštinski, meta Murovog napada je ono što se u savremenoj metaetici naziva *definicioniškim, semantičkim ili analitičkim naturalizmom*.

Murova argumentacija u prilog postojanja naturalističke greške svodi se na argument koji je kasnije dobio naziv “argument otvorenog pitanja”.⁹ *Klasični argument otvorenog pitanja*, a videće se, postoje i njegove ne-klasične varijante, počiva na rasprostranjenom uverenju da su sve definicije po svojoj prirodi *esencijalne*, tj. *analitički iskazi* kojima se, kako se to tradicionalno objašnjavalo, određuje „sadržaj“ i „obim“ nekog pojma. Najjasnije primere takvih definicija nalazimo u klasičnoj geometriji. Kada se trougao definiše kao „geometrijska slika u ravni koja ima tri strane i tri ugla“ onda svakako nema nikavog smisla pitati se da li trougao ima tri ugla ili tri strane. Postavljanje takvog pitanja znak je nerazumevanja definicije, a onome ko definiciju razume pitanje odgovara samo na sebe. Pitanja koja

9 Kerner, G. C., *The Revolution in Ethical Theory*, Oxford University Press, Oxford, 1966, str. 16. Sličnu terminologiju koristi i Mur. Up. Mur, Dž. E., *Principi etike*, str. 67.

odgovaraju sama na sebe nazivaju se „zatvorenim“. „Argument otvorenog pitanja“ zasniva se na uverenju da *koji god* definiens D radi definisanja termina „dobro“¹⁰ izaberemo, uvek ćemo moći da smisljeno postavimo pitanje: „Da li je D dobro?“ Ovo pitanje nikada neće biti pitanje koje odgovara samo na sebe. Ako, na primer, sledeći utilitariste, „dobro“ utilitaristički definišemo kao „najveću moguću sreću najvećeg mogućeg broja ljudi“, to neće učiniti suvišnim ili praznim pitanje: „Da li je najveća moguća sreća najvećeg mogućeg broja ljudi – dobra?“ Ako, slično ovome, posumnjamo u to da li je zadovoljstvo isto što i dobro, onda „i sama činjenica da mi razumemo vrlo dobro šta se misli sumnjanjem u to, jasno pokazuje da imamo posla sa dva različita pojma.“¹¹ Drugim rečima, ma koji definiens D za pojam „dobro“ izabrali, pitanje „Da li je D dobro?“ nikada neće delovati suvišno i prazno kao pitanje: „Da li trougao ima tri strane?“

Ostavimo sada pojam zadovoljstva po strani i pokušajmo da dobro definišemo nekim opštijim pojmom. Pretpostavimo da je to neko prirodno svojstvo poput svojstva „ono što vodi najvećoj mogućoj sreći najvećeg mogućeg broja ljudi“ ili „onoga što vodi očuvanju ljudske vrste“. Uzmimo za primer da se „dobro“ može definisati kao „ono što svi žele“. Tada bi u saznavnom i semantičkom pogledu dva sledeća iskaza bila identična:

A) Ja znam da je X dobro, ali da li je ono dobro?

B) Ja znam da je X ono što svi žele, ali da li je ono dobro?

Sasvim je očigledno da pitanje B) ima smisla postaviti i da je ono „otvoreno pitanje“. Štaviše, Mur zapravo ide i dalje od ove tvrdnje: *ma koji definiens* izabrali za termin „dobro“, mi nikada nećemo dobiti analitički iskaz, koji podrazumeva identičnost značenja *definienduma* i *definiensa*, već ćemo uvek imati posla sa dva značenjski različita pojma. Ilustracije radi, Mur, govoreći o hedonistima, upravo u ovom duhu kaže: „Kad oni kažu: 'Zadovoljstvo je dobro', ne možemo da verujemo da oni samo misle: 'Zadovoljstvo je zadovoljstvo' i da ne podrazumevaju ništa više osim toga.“¹²

Isto važi i za ranije pomenuta svojstva „ono što vodi najvećoj mogućoj sreći najvećeg mogućeg broja ljudi“ i „onoga što vodi očuvanju ljudske vrste“, ali i za mnoge druge „oprobane“ potencijalne *definiense* dobrog. Da li to zaista znači da se dobro *ne može definisati*?

Iz argumenta otvorenog pitanja Mur izvodi dalje zaključke.

Pre svega, Mur smatra da „dobro“ ne može biti sinonim ni za kakav pojam koji se odnosi na *prirodno* svojstvo. Budući da se dobro ne može definisati naturalistički, Mur smatra da se iz toga može zaključiti i da „dobro“ shvaćeno kao *svojstvo* nekog predmeta (*a property of goodness*) ne može biti identično ni sa jednim prirodnim svojstvom. Onaj ko to pokušava zapravo čini naturalističku grešku u najužem smislu te reči jer doslovno shvaćena naturalistička greška i nije ništa drugo

10 Argument se može proširiti tako da važi za svaki vrednosni termin, npr. na pojam ispravnog ili dužnosti.

11 Mur, Dž. E., *Principi etike*, §13, str. 63.

12 Ibid., str. 60.

nego identifikovanje (intrinzično) dobrog (“dobrog po sebi”) sa ma kojim *prirodnim* svojstvom.

Kako Mur određuje šta je to prirodno svojstvo? On doslovno kaže: „Pod 'prirodnim' Mur podrazumevao sam i podrazumevam ono što je predmet prirodnih nauka i psihologije. Može se reći da to uključuje sve što je postojalo, što postoji i što će postojati u vremenu.”¹³ Ovo Murovo objašnjenje čini se nedovoljno jasnim pa se logično postavlja pitanje šta je to što neku nauku čini prirodnom, i, zašto psihologija, kako se vidi iz teksta, prema Muru *nije* prirodna nauka. Iako pitanje jeste zanimljivo, ovde se nećemo baviti zašto Mur smatra da psihologija nije „prirodna nauka”.¹⁴ Šta su, dakle, Murova „prirodna svojstva“?

Mogući odgovori nisu jednoznačni, ali se mogu svesti na dva tipa tvrdnji koje se međusobno dopunjuju. Prirodna svojstva a) pod određenim uslovima mogu funkcionisati kao uzroci, tj. proizvesti određene posledice¹⁵; ili se b) mogu opaziti čulima.¹⁶ Iako pitanje interpretacije Murovog izvornog teksta ostaje otvoreno, ovakvim objašnjenjem svakako se postiže jasno razlikovanje prirodnih i ne-prirodnih svojstava na kojem Mur izričito insistira.

Za kraj ove rasprave jedna opšta napomena. Svakome ko je čitao *Principe* jasno je da se termin „naturalistička greška“ ne odnosi samo na teorije koje se odnose na prirodna svojstva. Argumentu otvorenog pitanja podložne su sve teorije koje moralna svojstva svode na neka druga – božanska ili metafizička, svejedno je. To i sam Mur priznaje. Razlog zbog kojeg se Mur odlučio za termin „naturalistička greška“ nije sasvim jasan. Verovatno je da je sam Mur naturalizam shvatao kao potencijalno najvećeg teorijskog neprijatelja.

1.3. Jedna formalizacija Murovog argumenta otvorenog pitanja

Murov argument se može formalizovati, pitanje je samo koliko uspešno. Za potrebe analize i upoređenja sa kasnijim varijacijama Murovog argumenta, ali i kao ilustraciju, iznećemo ovde Milerovu formalizaciju argumenta otvorenog pitanja. Ona glasi:

1) Pretpostavimo da je predikat „dobro“ sinoniman ili analitički ekvivalentan naturalističkom predikatu „N“.

Prema tome:

2) Deo značenja tvrdnje „x je N“ tvrdnja je „x je dobro“

Ali, onda:

3) Neko ko ozbiljno pita: „Da li je x koje je N takođe i dobro?“ pokazivao bi izvesnu pojmovnu konfuziju.

13 Mur, Dž. E., *Principi etike*, §26, str. 84.

14 V. Miller, A., *An Introduction to Contemporary Metaethics*, str. 10-11.

15 Baldwin, T., „Editor's Introduction“ to Moore, G. E., *Principia Ethica*, rev. ed. Cambridge University Press, 1993.

16 Varnok, na primer, kaže: „Mur je bio voljan da prihvati... da je ne-prirodno svojstvo ono koje se ne može opaziti čulima.“ Warnock, M., *Ethical Science since 1890*, London University Press, London 1960.

Ali:

4) Za svako prirodno svojstvo N uvek je *otvoreno pitanje* da li je x dobro. To znači da se, za svako x koje je N uvek značajno pitati da li je ono dobro, postavljanjem pitanja: „Da li je x koje je N takođe i dobro?“ ne pokazuje bilo kakva pojmovna konfuzija.

(Na primer, *ima smisla* pitati: „Da li je postupak koji donosi zadovoljstvo dobar?“, ili: „Da je nešto što mi želimo da želimo dobro?“¹⁷ Neko ko postavlja takva pitanja ne pokazuje bilo kakvu pojmovnu konfuziju.)

Dakle:

1) Ne može biti slučaj da je „dobro“ ili analitički ekvivalentno sa „N“.

Dakle:

2) Svojstvo *biti dobar* ne može kao stvar pojmovne nužnosti biti identičan svojstvu *biti N*.

Pitanje valjanosti ove formalizacije ostaje otvoreno. Ovde je samo navodimo kao dokaz činjenice da argument otvorenog pitanja i dalje izaziva veliku pažnju. Osim toga, formalizovani argument može biti od koristi za razumevanje dalje rasprave.

2. Tri klasične primedbe argumentu otvorenog pitanja

Valja napomenuti da Murov argument otvorenog pitanja koji i jeste kamen-temelj metaetike nije prošao bez kritika. Ovde navodimo tri karakteristične.

2.1. Frankenina kritika: neobrazloženost pretpostavke neispravnosti analitičkog naturalizma

Treba naglasiti da je Frankena (*Frankena*) prvi jasno rekao da termin „naturalistička greška“ nije najpogodniji za označavanje tipa argumenta koji je Mur izneo u svojim *Principima etike*. I on je sasvim u pravu jer je suštinski „*definicionistička*“¹⁸ greška – generička greška koja stoji u osnovi naturalističke greške.¹⁹ A definicionistička greška i nije ništa drugo do „proces brkanja ili identifikovanja ili definisanja jednog svojstva drugim.“²⁰ To svojstvo, dakle, ne mora biti prirodno. Ono, kao što smo videli, može biti i „natprirodno“, pa se jednako smisljeno može govoriti i „naturalističkoj“ i o, na primer, „supranaturalističkoj“ ili „metafizičkoj“ grešci. Sve ove greške samo su podvrste definicionističke greške.

Treba reći i to da naturalistička i njoj srodne greške (kao što je „metafizička greška“) nisu greške koje su rezervisane za moralno rasuđivanje. Definicionistička i njoj srodne greške karakteristične su za svako vrednosno rasuđivanje. Ako u istu

17 Ovde Miler direktno aludira na jednu od potencijalnih definicija termina „dobro“ koju Mur pobija argumentom otvorenog pitanja.

18 Kurziv N. C.

19 Frankena, W. K., „Naturalistic Fallacy“, u *Theories of Ethics*, ed. by Ph. Foot, Oxford University Press, Oxford, 1967 str. 57.

20 Ibid.

vrstu grešaka svrstamo i grešku izvođenja moralnih sudova iz činjeničkih (čuveni „jeste“-„treba“ jaz), onda se može govoriti i o srodnoj „faktualističkoj“ grešci ili „grešci ocenjivanja“.²¹ Her u nešto širem smislu govori o „deskriptivnoj grešci“ tj. grešci opisivanja.²² Sve ove, „greške“, ako se na kraju uopšte i mogu smatrati greškama, opštim imenom bi se mogle nazvati i “aksiološkim greškama”.²³

Iako svako vrednosno rasuđivanje koje sadrži “definicioničku” ili “naturalističku grešku” već na prvi pogled deluje pogrešno ipak se s razlogom može postaviti pitanje da li je “naturalistička greška” uopšte *logička* greška. Frankenino bazično uverenje je da je ono što se podrazumeva pod etiketom “naturalističke greške” samo oružje u raspravi intuicionista i naturalista, ali ne i dokazana *logička* greška. Upozoravajući na opreznost on zato i kaže: “...optužba da je neko učinio naturalističku grešku može biti izneta, ako je to uopšte moguće, samo kao konkluzija zasnovana na argumentaciji, a ne kao instrument za odlučivanje o njoj.”²⁴ Kratko rečeno, Frankena ima utisak da Mur pretpostavlja ono što tek treba da dokaže: neodrživost analitičkog (definicioničkog, semantičkog) naturalizma.

U osnovi, Frankena iznosi sumnju da Mur izbegava ozbiljnu raspravu sa analitičkim naturalistima. Mi se možemo pozvati na naše uverenje da postoji “otvoreno pitanje” samo ako je to uverenje *valjano zasnovano*. Međutim, ako su analitički naturalisti u pravu, takvo uverenje ne mora uvek biti dobro zasnovano. Ako „dobro X“ definišemo kao „X koje je D“ nema dokaza da pitanje tipa „Da li je X koje je D dobro?“ mora voditi u pretpostavljenu pojmovnu konfuziju, koja se manifestuje kao očigledno nepoznavanje jezika, iako neko možda pogrešno misli da je to tako. Jednostavnije rečeno, uspešno pozivanje na otvoreno pitanje u argumentaciji protiv neke konkretne naturalističke teorije ne dokazuje *a priori* da je svaki analitički naturalizam pogrešan. Na tragu ovih Frankeninih razmišljanja nalaze se i današnji neonaturalisti. Oni smatraju da Murova argumentacija, takva kakva je, *ne dokazuje* da je *logički nemoguće* pronaći *definiens* koji će pitanje “da li je D “dobro?” “zastvoriti”, odnosno učiniti ga takvim da odgovara samo na sebe.²⁵ Za objašnjenje statusa iskaza ovog tipa potrebna je teorija značenja koja se drastično razlikuje od teorije direktne referencije.

Frankena naglašava da se u tesnoj vezi sa pojmom naturalističke greške nalazi i čuveni „jeste-treba“ problem. Valja skrenuti pažnju na činjenicu da, i pored prirodne spojenosti, problem definisanja vrednosnih termina poput termina „dobrog“ ne treba izjednačavati sa problemom izvođenja „treba“ iz „jeste“.

Ono što bismo mogli reći je da je Frankena, ako ništa drugo, pokazao da nema ničeg logički pogrešnog u *pokušaju* definisanja vrednosnih termina. S druge strane,

21 Ibid., 53.

22 Hare, R. M., “Descriptivism”, *Essays on Moral Concepts*, Macmillan, London and Basingstoke, 1972, str. 55.

23 V. Hartman, R. S., *The Structure of Value*, Southern Illinois Univeristy Press, 1967, str. 122 – 131.

24 Ibid, p. 51.

25 V. Pigden, C. R., “Naturalism”, u: *A Companion to Ethics*, ed. by P. Singer, Basil Blackwell, Cambridge, Massachusetts, 1991, str. 421 – 441.

ne postoji ni bilo kakva pretpostavka u korist naturalizma ili bilo kojeg „definicionizma“. Teret dokazivanja je na onome ko dokazuje.

2.2. *Primedba zasnovana na „paradoksu analize“²⁶*

Čini se da Murov argument otvorenog pitanja *pretpostavlja* da analiza vrednosnih termina ne može biti informativna ili zanimljiva u filozofskom pogledu. Prema Muru, analiza *vrednosnog* termina P pomoću nekog (bilo kojeg) termina P* može biti ispravna samo ako nema nikakvog značaja pitati se da da li je nešto što je P* ujedno i P. Murova analiza implicira da analiza P pomoću P* *mora* biti potpuno neinformativna i neinteresantna.

Ovde se srećemo sa tzv. *paradoksom analize*. Pretpostavimo sada da pokušavamo da neki *ne-vrednosni* pojam A analiziramo pomoću nekog drugog pojma A*. Po pretpostavci, mi razumemo A, što dalje znači da znamo koje je značenje termina A. Iz toga sledi da moramo znati i šta je sve uključeno u značenje pojma A. Ako A može biti analizirano pomoću A*, onda je A* deo (ili celina) značenja pojma A. Stoga takva analiza ne može biti zanimljiva i informativna.

U suštini, „paradoks analize“ uopšte nije paradoks. Da jeste, mi nikako ne bismo mogli da shvatimo neki pojam a da već *unapred* nismo svesni toga *šta je sve* obuhvaćeno u ispravnoj analizi njegovog značenja. To bi značilo da je objašnjavanje značenja nemoguće. *Svaka* definicija podložna je preispitivanju, tj. argumentu *potencijalno* otvorenog pitanja. Ovde nema prostora za bavljenje tim pitanjima, ali u definicijama izrazi „je“ ili „jeste“ ukazuju na identitet, kao u: „Kvadrat je(ste) geometrijska slika u ravni sa četiri jednake strane i četiri jednaka ugla“, a ne na puko pripisivanje („atribuciju“) svojstva kao u: „Jabuka je crvena“.²⁷ Stoga se mora razlikovati *znanje kako* (posedovanje sposobnosti) i *znanje da* (ono što se tvrdi iskazima, „propozicionalno znanje“). Proces *shvatanja* značenja nekog pojma pretpostavlja postojanje *znanja kako* ali ne i *znanja da*. *Analiza* značenja pojma zasniva se na *znanju da*.

Imajući ovo vidu, Muru se može odgovoriti da u mnogim slučajevima *znanje kako* ne koegzistira sa *znanjem da*. Tako, neko može savršeno dobro govoriti (tj. „znati kako“ govoriti) srpski jezik, a da uopšte nije analitički upoznat sa gramatičkim pravilima koji konstituišu njegovu kompleksnu pojmovnu osnovu.

2.3. *Primedba koja se odnosi na pojmovni par konotacija/denotacija (smisao/referencija)*

Fregeovo razlikovanje smisla i referencije, odnosno konotacije i denotacije je još jedno moćno oružje u rukama zastupnika teze da naturalistička greška uopšte nije greška. Dva pojma se mogu odnositi na istu stvar (imati istu referenciju,

26 V. Miller, A., *An Introduction to Contemporary Metaethics*, str. 16-17.

27 V. Sayre-McCord, G. „Moral Realism“, u: Copp, D., *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, str. 45.

odnosno denotaciju), a da pri tom nemaju isti smisao (konotaciju). Teorija značenja kao puke (direktne) referencije je odavno napuštena, i to sa dobrim razlogom. Miller nam nudi dobar primer tvrdeći da mi možemo razumeti smisao nekog pojma, a da uopšte ne znamo na šta se on odnosi (koja mu je referencija): „Na primer ja mogu da razumem šta je smisao [izraza] 'najpametniji student na trećoj godini'. Ali ja ne moram znati na koga se tačno ova fraza odnosi – to je nešto što tek treba da otkrijem.“²⁸ Štaviše, mi možemo biti i u uverenju da dva pojma sa različitim smislovima (konotacijama) imaju i različitu referenciju (denotaciju), iako to nije istina. Ne moraju svi znati da su „zvezde“ Večernjača i Zornjača zapravo *isto* nebesko telo – *planeta* Venera.

„Dobro“ kao svojstvo prema Muru, nije identično ni sa kakvim prirodnim svojstvom. Iako ovakav zaključak podrazumeva, Mur ga nigde ne eksplicira. Umesto toga on nudi test „identiteta svojstava“ koji se svodi na tvrdnju da su dva svojstva identična samo ako su dva pojma koja ih označavaju međusobno sinonimna. Drugi test kojim se dokazuje da se „dobro“ ne može dokazati naziva se „testom sinonimnosti“. Prema ovom testu dva pojma su identična ukoliko je to što kada jedan pojam „imamo na umu“ uvek *dovoljno* da i neki drugi pojam „imamo na umu“. Pojednostavljenije rečeno, *definiens* u mislima „prati“ *definiendum*. Budući da „dobro“ *možemo* imati na umu bez ikakvog drugog pojma koji ga kao podrazumevani *definiens* „prati“, sledi da „dobro“ nije sinonimno sa bilo kojim drugim drugim pojmom. Stoga ni „dobrota“ nije identična sa bilo kojim drugim svojstvom.²⁹

Mnogi savremeni filozofi odbacuju Murov test „identiteta svojstava“ ili „test sinonimnosti“, ili oboje. Neo-naturalisti, kao što ćemo videti, nude relativno jednostavne kontraprimere: neki ljudi mogu na umu imati pojam „vode“ bez ikakve ideje šta bi to bilo „H₂O“. Neki bi čak mogli i da odbiju rezultate analize koja bi to pokazala. Pa ipak, voda i supstanca koju hemičari nazivaju H₂O su ista stvar.

I pored činjenice da je izvesno da naturalistička greška nije isključivo rezervisana za naturaliste i velike teškoće da se utvrdi da li je ova greška uopšte greška, Murovo i ostala razmatranja prirode naturalističke greške višestruko su korisna. Za naturalistički orijentisane metaetičare, kako i sami priznaju, naturalistička greška je jasan putokaz da je teret dokazivanja na naturalistima, a ne na onima koji naturalizam osporavaju. Naturalisti su uvereni da analiza vrlo često može biti pojmovno izuzetno komplikovano tako da ono što se analizira i ono pomoću čega je nešto analizirano ne moraju istovremeno „biti u nečijem umu“. Dobra analiza može biti iznenađujuća i ne može se svesti na prosto utvrđivanje sinonimnosti. Ipak, to ne oslobađa naturaliste obaveze da pokažu kako dve naizgled potpuno različite stvari, npr. „moralna ispravnost“ i „maksimalizacija sreće“ u konačnoj analizi jesu jedna ista stvar.³⁰

Osnovni Murov argument, kako sam već rekao, upravljen je protiv redukcionističkog (tj. „analitičkog“ ili „semantičkog“) naturalizma koji tvrdi da je svojstvo

28 Miller, A., *An Introduction to Contemporary Metaethics*, str. 17.

29 Up. Shafer-Landau, R. *Moral Realism. A Defence*, str. 57.

30 Shafer-Landau, R. *Moral Realism: A Defence*, str. 57-58.

„biti dobar“ identično svojstvu „biti N“ ili se na njega može svesti. Ova tvrdnja zasnovana je na pretpostavci pojmovne odnosno analitičke ekvivalencije značenja termina „dobro“ i „N“. Dopuštanjem da „dobro“ i „N“ nemaju isti smisao, primedba zasnovana na razlici referencije (denotacije) i smisla (konotacije) išla bi Muru u korist. Kao što ćemo videti, neki savremeni naturalisti i insistiraju na tome da dva pojma mogu denotirati isto svojstvo, ali da pri tom nemaju zajednički smisao (konotaciju). Muru bi se tada zapravo priznalo da je u pravu kada smatra da je definicionalni ili analitički naturalizam neplauzibilan. Pitanje je samo da li bi on takvim odgovorom bio zadovoljan zato što, kako ćemo videti, postoje i nove forme neanalitičkog naturalizma. Tada se postavlja pitanje da li su ti oblici naturalizma otporni na argument otvorenog pitanja.

3. Pokušaji adaptacije argumenta

Iako je jasno da je argument otvorenog pitanja korisno sredstvo u ispitivanju različitih metaetičkih teorija, postavlja se pitanje da li se ovim argumentom bilo koji tip teorije može konačno odbaciti. Očigledna je mogućnost proliferacije beskonačnog mnoštva različitih termina koji bi imali status kandidata za *definiendum* termina „dobro“. *Prima facie*, to znači da metaetičar naoružan isključivo argumentom otvorenog pitanja nikada neće završiti posao jer će uvek biti moguće ponuditi neki novi termin kao sinonim odnosno analitički ekvivalent „dobrog“. Tako se sa naturalizmom nikada ne bi moglo izaći na kraj. Da ne govorimo o drugim definicionističkim metaetikama.

Suočeni s ovom mogućnošću, neki metaetičari su namerno ograničili domete sopstvene argumentacije zasnovane na argumentu otvorenog pitanja. Umesto da tragaju za konačnim argumentom koji bi pobio definicionistički naturalizam, oni Murov argument pokušavaju da modifikuju tako da zasnuju *pretpostavku* protiv njega. To pokušavaju da učine na način koji bi izbegao Frankeninu primedbu zasnovanu na Murovom izbegavanju pitanja i primedbu zasnovanu na neinformativnosti analize.

3.1. Boldvin

Tomas Boldvin (*Thomas Baldwin*) argumentiše na sledeći način:

„Ako je analiza [moralnog] pojma ispravna, onda bi, kada se upoznamo s njom, trebalo da nam izgleda da je potpuno prikladno da svoje misli i sudove vodimo u skladu s njom, čak i ako nas u početku ta analiza pogađa kao neočigledna. A Murova primedba predloženoj analizi intrinzične vrednosti je upravo takva da ne smatramo da možemo da predemo na ovu njihovu reflektivnu asimilaciju.“³¹

Ovde se srećemo sa metaetičkim *internalizmom*, koji je postao gotovo opšte mesto savremenih metaetičkih teorija. Reč je o rasprostranjenom uverenju da između moralnih sudova i postupaka (ili izbora i odluka) postoji unutrašnja veza. Za

31 Baldwin, T., „Editor’s Introduction“ to Moore, G. E., *Principia Ethica*, rev. ed., str. XIX.

razliku od, na primer, estetskih sudova koji su po pretpostavci „bezinteresni“, za moralne sudove se pretpostavlja da moraju imati praktičku funkciju koja je direktno povezana sa odlučivanjem, izborima i postupcima. Ovde nije mesto da se naširoko raspravlja o tome, ali mora se naglasiti da ta veza nikako nije analitička. Sasvim je u skladu sa pravilima jezika i logike reći: „Ja *hoću* da činim zlo.“ Internalizam gotovo prirodno inklinira sokratovskoj maksimi: „Vrlina je znanje.“ Iz „pravilnog“ (tj. racionalnog) rasuđivanja navodno direktno slede moralni postupci. Ali, šta onda reći o visokointeligentnim zločincima koji svoje postupke vode maksimumom „*Hoću* da radim ono što mislim da je zlo“. Da greše u rasuđivanju? Ili da im nedostaje slobodna volja?

Da dodam samo kratko zapažanje: internalizam se u savremenoj metaetici obično pretpostavlja, ali se u prilog njemu veoma retko daju argumenti. Tako, na primer, Boldvin na drugom mestu piše: „Razumno je očekivati od analize značenja da rasvetli pojmove na takav način da, zbog toga što poboljšava naše razumevanje, mi shvatimo da je za nas prirodno da svoje sudove vodimo u skladu s njom. U svetlu ovog zahteva osećaj značaja Murovih pitanja predstavlja problem za etičke redukcioniste. Evidentno je da njegova redukcionistička analiza jednostavno nije ubedljiva, pa stoga nije ni ispravna...Ona ustanovljava pretpostavku protiv redukcionista, ali ništa više.“³²

Izgleda da Boldvin smatra da je nužno da nas ispravna redukcionistička analiza na neki način motiviše. Ali, kao što je „naturalistička greška“ pretpostavka, onda bi i nekakva „nemotivacionistička greška“, koja bi prema Boldvinu bila kriterijum ispravnosti redukcionističke analize, bila samo pretpostavka. Da ne govorimo o tome da bismo se ovde suočili sa problemom očigledne cirkularnosti u definisanju bazičnih pojmova. Redukcija je ispravna ako nas motiviše, a ispravnost redukcije se kontroliše postojanjem motivacije. Sasvim analogno Frankeninoj primedbi Muru, mi možemo da kažemo da je moguće samo *pretpostaviti* da bi nas valjana redukcionistička analiza moralnih pojmova nekako motivisala „da vodimo svoje sudove u skladu s njom“ (da dodam: i postupke i odluke...). Ali kako to i *dokazati*?

3.2. Darval, Gibard i Railton

I sledeći argument zapravo polazi od iste pretpostavke internalizma, ali je i doводи u pitanje.

„*Prvo*, neko ne mora da tvrdi potpuno ubeđenje da otvoreno pitanje zaista postoji, već samo da primeti da je argument otvorenog pitanja inače kompetentnim, reflektivnim govornicima engleskog [ili srpskog] jezika, koji izgleda nemaju problem da zamisle kako bi to izgledalo dovesti u pitanje da li je *P* (neko konkretno prirodno svojstvo) dobro. *Drugo*, neko bi mogao artikulirati filozofsko objašnjenje zašto je to tako. Evo jednog objašnjenja. Čini se da pripisivanje dobrote [kao svojstva] poseduje konceptualnu vezu sa vođenjem naših postupaka, vezu koja se koristi uvek kada otvoreno pitanje: 'Da li je *P* zaista dobro?' rastumačimo kao: 'Da

32 Baldwin, T., *G. E. Moore*, Routledge, London, 1990, str. 89.

li je jasno da, pod ostalim jednakim uslovima, mi zaista treba ili moramo da sebe posvetimo ostvarenju *P*-a?' *Za bilo koje*³³ prirodno svojstvo *R* naše uverenje da otvorenost otvorenog pitanja ne zavisi od bilo kakve greške ili previda može proizlaziti iz naše prividne sposobnosti da zamislimo bića čiste svesti koja ne bi uspela da pronađu odgovarajući razlog ili motiv za akciju u pukoj činjenici da smo pribavili *R* (ili se ono očekuje u bliskoj budućnosti). Imajući u vidu ovu mogućnost imaginacije nije *logički* osigurano da će *P* voditi naše postupke (čak i ako, u stvari, mi prisustvo *R*-a svi shvatamo kao psihološku prisilu). A ovo odsustvo logičke ili pojmovne veze sa postupkom pokazuje gde tačno postoji prostora za razumljivo pitanje da li je *R* zaista dobro.³⁴

Argument je pisan isuviše tehnički, pa ga je nužno razjasniti. Skraćeno govoreći: ovde se tvrdi da motivaciona prisila koja proističe iz pravilnog razumevanja nekog "*P* koje je dobro i to smo shvatili" ili mora važiti univerzalno (za sva razumna bića) ili argument otvorenog pitanja ostaje. Da bi veza bila univerzalna (da ne bi bilo izuzetaka koji nisu zasnovani na pukom jezičkom nesporazumu), veza između razumevanja "*P* koje je dobro" i odgovarajuće akcije mora biti logički nužna. Logička ili pojmovna veza ne postoji već zato što je zamislivo da neko shvati da je *P* dobro, a da pri tom uopšte ne bude motivisan ni na šta. To univerzalno važi za sva prirodna svojstva. Otuda i ono pomalo zbunjujuće *R* u originalnom argumentu. *R* se uvodi upravo zato da bi se prikazalo da uopšte nije bitno o *kojem tačno* svojstvu je reč. *Ni za jedno* prirodno svojstvo logička veza pukog prisustva svojstva i motivacije nije dokazana. Tu se i otvara mogućnost za modifikovano otvoreno pitanje.

Sama jaka internalistička pretpostavka prema kojoj pravilno razumevanje pojma ili iskaza direktno vodi u akciju je nedokazana. A na njoj se sada baziraju novije verzije argumenta otvorenog pitanja. Metaetički internalizam je pretpostavka, a ne dokazana činjenica. *Zamislivost* toga da neko, iako razume šta „dobro“ *zapravo* znači, *ne* bude motivisan na suđenje, odlučivanje ili postupanje u skladu sa tim „radi“ samo protiv internalista. Eksternalisti tvrde da ljudi *moгу* razumeti šta znači „*P* koje je dobro“ a da ne budu motivisani ni na šta. „Konceptualna povezanost“ „dobrog *P*“ i postupanja (odlučivanja i sl.) ne samo da je pretpostavka već je i mogući mit.

3.3. Her i naturalistička greška

Her naturalističku grešku vidi pre svega kao poseban oblik deskriptivističke greške, tj. „greške opisivanja“. On kaže: „Termin ‘deskriptivizam’ prvi put mi je sugerisan jednom frazom pokojnog profesora Ostina. On na dva mesta ukazuje na ono što naziva ‘deskriptivističkom greškom’ - pretpostavljanja da neki izričaj jeste

33 Kurziv N. C.

34 Darwall, S., Gibbard, A., Railton, P., “Toward Fin de Siècle Ethics: Some Trends”, *Philosophical Review*, Vol. 101, No. 1, 1992, str 115–189, str. 117.

deskriptivan kada on to nije.³⁵ I, iako se slažem sa njim da sama reč može zavesti na pogrešan trag, mislim da ona može da posluži. 'Deskriptivizam', onda, možda može biti upotrebljen kao generičko ime za filozofske teorije koje zapadaju u ovu grešku."³⁶

Nešto modernijom filozofskom terminologijom u jednom svom kasnijem eseju deskriptivizam, ili "deskriptivističku grešku", Her određuje kao "verovanje da sve reči dobijaju značenje na isti način kao deskriptivne reči i deskriptivni iskazi, tako što imaju uslove primene ili istinosne uslove".³⁷

Međutim, Her se problemom naturalizma i argumentom otvorenog pitanja bavio mnogo pre nego što je napisao eseje koji su ovde citirani – u svojoj knjizi *Jezik morala* iz 1951. godine.³⁸ On tu nudi svoju verziju argumenta otvorenog pitanja.

Her naglašava da „dobro“ ima istu „logiku“ i u moralnim i u vanmoralnim kontekstima. Stoga nije bitno da li smo u konkretnom slučaju izabrali naturalističke ili ne-naturalističke definišuće karakteristike „dobrog“. *Koji god* primer i koje god ("prirodne" ili "ne-prirodne") karakteristike izabrali, naići ćemo na iste teškoće. Her u tom smislu piše: "Razmotrimo rečenicu 'J³⁹ je dobra jagoda'. Mi možemo prirodno pretpostaviti da to ne znači ništa drugo nego 'J je jagoda i J je slatka, sočna, čvrsta, crvena i velika'. Ali tada postaje nemoguće reći ono što u običnim razgovorima zaista i kažemo. Mi ponekada želimo da kažemo da je neka jagoda dobra jagoda *zato što* je slatka itd."⁴⁰

Dakle, za bilo koje A, izraz "dobro A" ne može značiti "A koje je C" (gde C stoji za bilo koju pojedinačnu karakteristiku, konjunkciju karakteristika ili disjunkciju karakteristika) jer onda rečenice:

- I) A koje je C jeste dobro; i
- II) A je dobro zato što je C

ne bismo mogli da upotrebimo da *pohvalimo* A koje je C, zbog toga što bi one, u tom slučaju, bile analitičke i ekvivalentne rečenicama:

- Ia) A koje je C jeste C; i
- IIa) A je C zato što je C.⁴¹

Ovaj argument zasnovan je pre svega na Herovoj sopstvenoj metaetičkoj teoriji prema kojoj vrednosni izrazi uvek osim deskriptivnog značenja imaju i vrednosno (preciznije: propisijuće odnosno „preskriptivno“) značenje. Ako je to tako, onda je Her poboljšao Murov argument preko granice koju je Mur dosegao. Naime, ako je istina da se značenje vrednosnih izraza ne iscrpljuje u njihovoj deskriptivnoj kom-

35 Austin J. L., *Philosophical Papers*, Oxford University Press, Oxford, 1961. str. 71; Cf. Austin, J. L., *How to Do Things with Words*, str. 3.

36 Hare, R. M., "Descriptivism", *Essays on Moral Concepts*, str. 55.

37 Hare, R. M., "A Reductio ad Absurdum of Descriptivism", *Essays in Ethical Theory*, str. 120.

38 Hare, R. M., *The Language of Morals*, Oxford University Press, Oxford, 1952.

39 U originalu "S" (strawberry).

40 Hare, R. M., *The Language of Morals*, str. 85. Kurziv naš.

41 Ibid.

ponenti, onda se time ne objašnjava samo to zašto su dosadašnji pokušaji definisanja dobrog putem deskriptivnih termina propali već i to zašto je takav poduhvat u principu neizvodljiv. Vrednosna komponenta značenja, jednostavno govoreći, nesvodiva je na deskriptivnu, pa samim tim nije ni podložna definisanju.

Herovim poboljšanjem Murovog argumenta verovatno bismo izbegli ranije već pomenuti kontrargument koji kaže da činjenica da za “dobro” još uvek nije pronađen zadovoljavajući *definiens* ne znači da on i *ne može* biti pronađen. Međutim, ovaj kontraargument nije i jedini. Ovde navodimo još dva kontraargumenta – jedan se više tiče Mura, a drugi samog Hera.⁴²

Kao odgovor Muru mogli bismo da kažemo da njegov argument počiva na pretpostavci da ako su dobro i njegov potencijalni *definiens* (npr. prijatno) identični, onda oni moraju biti i sinonimni. Autor ovog odgovora je naturalista, a navodi i primer kojim ćemo se dalje naširoko baviti:

“Ali, ova pretpostavka je lažna. Voda i H₂O su identični. Pa ipak, ‘voda’ nije sinonimna sa ‘H₂O’ iako označavaju istu materiju. ‘Voda’ označava pred-naučni pojam poznat deci i divljacima – grubo rečeno, bezbojnu tečnost bez ukusa koja pada s neba i može se naći u rekama i jezerima. ‘H₂O’ je, nasuprot tome, naučni pojam. Njega ne možete razumeti bez bar malog poznavanja hemije. Ljudi nisu otkrili da je voda H₂O meditirajući o značenjima. Empirijska istraživanja uradila su pravu stvar. Isto je tako i sa dobrotom i prijatnošću. ‘Dobro’ možda nije sinonimno sa ‘prijatnim’. Ali, oni bi mogli da označavaju isto svojstvo.

Ovaj argument ukazuje na mogućnost da bi semantički ili analitički naturalizam mogao biti lažan, ali bi sintetički mogao biti istinit. To znači da bi moralna svojstva mogla da se identifikuju kao prirodna pre empirijskim istraživanjem nego pojmovnom analizom. Na ovaj način, semantička autonomija, koja kaže da reči morala *ne znače* isto što i druge ne povlači ontološku autonomiju – da moralna svojstva nisu *identična* sa bilo kojim drugim.”⁴³

Takođe, Murov argument pretpostavlja da ako su dva izraza sinonimna, onda to mora biti poznato svakom kompetentnom govorniku nekog jezika. Ali, naši pojmovi nisu ni nama samima toliko transparentni. Ponekada nismo ni svesni pravila kojima se oni povinuju, ni pretpostavki koje utelovljuju. Iz ovih razloga moguće je da se argument otvorenog pitanja upotrebi i kada je reč o čisto logičkoj analizi *makog* pojma. (“Dobro” tu ne predstavlja nikakav izuzetak.) To znači da je moguće da bi se “otvoreno” pitanje moglo postaviti čak i za *definiens* koji bi zaista artikulisao značenje pojma dobrog. O ovome smo već govorili kada smo se bavili „paradoksom analize“.

Slično tome, Herova verzija argumenta pretpostavlja da “dobro” ne može imati vanmoralne sinonime ili parafraze. Ali, ovoj Herovoj pretpostavci može se suprotstaviti kontraargument koji tvrdi da se i u ovom slučaju naturalizmu suprotstavlja samo semantička ali ne i ontološka autonomija. Ovaj kontraargument ide i dalje, pogađajući osnovnu Herovu nameru:

42 V. Pigden, C. R., “Naturalism”, u: *A Companion to Ethics*, ed. by P. Singer, str. 421 – 441.

43 Op. cit., str. 426 – 427.

“Štaviše, ovaj [Herov] argument je sumnjiv. On koristi ideju da ‘dobro’ izražava nekakav zahtev za akcijom.⁴⁴ Ako neko misli da je nešto dobro, to će ga obično nagnati da ka njemu teži ili da ga ostvari (u odgovarajućim okolnostima). U redu. Ali, možda je moguće pružiti analizu koja će ovaj zahtev protumačiti bez ikakvog pribegavanja ne-prirodnim svojstvima. ‘Prijatnost’ može biti loš izbor za ovu ulogu, ali ovde nije reč o tome da se bolji ne može pronaći. (Na primer, ‘dobro’ može značiti *zahtevano* gde se zahtevi odnose na neki cilj za koji se može očekivati da je zajednički svim racionalnim bićima.) Naravno, u takvoj analizi se može konstruisati neko X. ‘Ono što jeste X, jeste dobro’ bila bi tautologija ili pojmovna istina koja je ostala bez motivacione snage. Ali, ovo je irelevantno. Jer, takav iskaz ne bi bio načinjen da bi pohvalio X-otu⁴⁵ ili da pokaže da se X-ota nekako zahteva. Naprotiv, svrha bi bila da se artikulišu zahtevi uvijeni u predikat ‘dobro’; da se objasni zašto nazivanje stvari ‘dobrim’ obično sugerije razlog za njihovo ostvarivanje.”⁴⁶

4. Savremeni naturalizam i argument otvorenog pitanja

Sve što je do sada rečeno govori u prilog tezi da je protiv naturalizma argumentom otvorenog pitanja uspostavljena samo jedna pretpostavka, ali da nije dokazano da je svaki naturalizam osuđen na propast. Zato je najbolje pogledati kako se sa argumentom otvorenog pitanja nose neki od savremenih naturalista.

4.1. Realisti sa Kornela

Jedan od puteva kojima je savremeni naturalizam krenuo je i onaj koji se obično naziva „realizmom sa Kornela“.⁴⁷ U ovu orijentaciju spadaju gledišta Sturđžena (Sturgeon), Bojda (Boyd), Brinka (Brink) i Sejr-Mek Korda (Sayre-McCord). Ukratko rečeno, realisti sa Kornela su *neredukcionisti*. Oni smatraju da nema nikakve bitne *analitičke* veze između moralnih i vanmoralnih svojstava. Darval (Darwall), Gibard (Gibbard) i Railton (Railton) poziciju realista sa Kornela sumiraju na sledeći način: „[Oni] insistiraju na analogijama između prirodnih i društvenih nauka da bi dokazali da moralna svojstva mogu biti i nesvodiva [na prirodna svojstva] i eksplanatorno efikasna. Moglo bi se, na primer, argumentisati da različite hemijske ili biološke ‘prirodne vrste’ – kiselina, katalizator, geni, organizam očigledno nisu svodivi na prirodne vrste fizike, a ipak igraju ulogu u dobrom naučnom objašnjenju.”⁴⁸ I ovo je sasvim dobro skraćena poenta realista sa Kornela: moralna svojstva su *realna* zato što neizbežno figuriraju u onome što se naziva „najboljim

44 Ovo je suštinski internalistička pozicija koju smo već pominjali.

45 U originalu: “X-ness”. Označava posedovanje kvaliteta X. Prevod prema našim imenicama tipa dobrota, lepota i sl. Ovaj izraz mogao je da se prevede i kao “X-ost” ili “X-oća”.

46 Op. cit., str. 427.

47 Naravno misli se na čuveni Cornell University.

48 Darwall, S., Gibbard, A., and Railton, P., „Toward fin de siècle ethics: some trends”, *Philosophical Review* 101, 1992, str. 169-70.

objašnjenjem“ (*best explanation*). To što je neko, na primer, „siledžija“ ili „okrutan“ (što su prevashodno vrednosni termini) čini se kao sasvim dobro objašnjenje za određene postupke – zlostavljanje dece ili mučenje malih životinja, na primer. To što se ovi moralni termini mogu *odnositi* i na neka prirodna svojstva same situacije nije naročito bitno. Oni *nisu* neophodni za razumljivo objašnjenje! Toliko je, za početak, realistima sa Kornela dovoljno.

4.2. Kripke i Patnam

U osnovi naturalističkog neredukcionizma nalazi se bazična semantička pretpostavka da dva termina mogu denotirati (referirati na) isto svojstvo, a da pri tom između *njih nema odnosa sinonimnosti*. Nesvodivost svojstava o kojoj smo malopre govorili, između ostalog, zasniva se i na ovoj semantičkoj tezi. Koren ovih nastojanja je da se značenje (u novijoj terminologiji: „semantika“) fundamentalnih moralnih termina kao što je „dobro“ predstave po analogiji sa značenjem termina „prirodnih vrsta“ (ili „tipova“) kao što su „voda“ ili „zlatno“. Ovaj pristup sugerisan je radovima Kripkea (Kripke)⁴⁹ i Patnama (Putnam)⁵⁰. Svoju ideju oni konstruišu imajući u vidu lokovsku razliku između nominalne i prave suštine supstance kao što je zlato. Nominalna suština je skup površinskih kvaliteta na osnovu kojih mi obično nešto prepoznajemo kao zlato, na primer: „žuta, sjajna, tvrda supstanca...(itd.)“ Prava ili realna esencija sastoji se u prikrivenoj hemijskoj strukturi koja izaziva ili prouzrokuje da zlato ima one kvalitete koji čine njenu nominalnu supstancu (npr. atomski broj 79). Šta je onda pravo značenje termina „zlato“?

Kripke i Patnam sugerišu da nominalna suština ne može da determiniše značenje termina „zlato“. Pre će biti da ona *fiksira referenciju* ili *denotaciju* termina „zlato“. Zlato je zlato ako ima one površinske kvalitete sadržane u nominalnoj suštini, i mi ga tako i identifikujemo, ali to *nije značenje* termina „zlato“, bar nije njegovo puno značenje.

S druge strane, „dubinska struktura“ zlata jeste ono što određuje da li nešto jeste ili nije zlato. Zlato ima atomski broj 79. Ako supstanca koja je „žuta“, „sjajna“, „tvrda“ i po svim ostalim „nominalnim“ osobinama liči na zlato nema atomski broj 79, onda ta supstanca *nije* zlato.

Sada dolazimo do u filozofiji čuvenog Patnamovog primera Zemlje i Zemlje Bliznakinje. Sasvim kratko rečeno, Patnam ovaj primer konstruiše da bi odbacio subjektivističke i mentalističke predstave o značenju uopšte.⁵¹ Svoj misaoni eksperiment Patnam konstruiše sledećim rečima:

49 Kripke, S., *Naming and Necessity*, Harvard University Press, Cambridge MA, 1980.

50 Putnam, H., „The meaning of 'meaning'“, u *Mind, Language and Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975, str 215-71.

51 On kaže: „pojmovi nisu mentalne prezentacije koje intrinzično referiraju na spoljašnje objekte (...) Pojmovi jesu znaci upotrebljeni na izvestan način; znaci mogu biti javni i privatni, mentalni entiteti ili fizički entiteti, ali čak i kada su 'mentalni' i 'privatni', sam znak, nezavisno od svoje upotrebe nije pojam. Takođe, znaci sami po sebi ne referiraju intrinzično.“ Putnam, H., „Mozgovi u posudi“, *Theoria* br. 2/1997. str. 112. O vezi termina „voda“ i „H₂O“ govorili smo i u odeljku o Herovom pokušaju poboljšanja argumenta otvorenog pitanja.

“...pretpostavićemo da negde postoji planeta koju ćemo zvati Zemlja Bliznakinja. Ona je veoma slična Zemlji. (...) Nezavisno od razlika koje ćemo u našim naučno-fantastičnim primerima specificovati, čitalac može da pretpostavi da je Zemlja Bliznakinja *potpuno* slična Zemlji; u stvari, ljudi na njoj govore jezikom koji je istovetan našem. Jedna od osobenosti Zemlje Bliznakinje jeste da tečnost zvana ‘voda’ nije H₂O nego različita tečnost, čija je formula dugačka i složena. Skraćiću ovu hemijsku formulu prosto kao XYZ. Pretpostaviću, takođe, da okeani, jezera i mora na Zemlji Bliznakinji umesto vode sadrže XYZ. Pretpostaviću da je XYZ nemoguće razlikovati od vode na normalnoj temperaturi i pritisku. Pretpostaviću takođe da okeani, jezera i mora na Zemlji Bliznakinji umesto vode sadrže XYZ, da je kiša na Zemlji Bliznakinji XYZ a ne voda, itd.

Ukoliko ikada svemirski brod sa Zemlje poseti Zemlju Bliznakinju, prva će pretpostavka biti da ‘voda’ ima isto značenje na obe planete. Pretpostavka će biti korigovana kada se otkrije da je ‘voda’ na Zemlji Bliznakinji XYZ, pa će zemaljski svemirski brod poslati sledeći izveštaj:

‘Na Zemlji Bliznakinji reč ‘voda’ znači XYZ.’

Isto tako, ako ikada svemirski brod sa Zemlje Bliznakinje poseti Zemlju, prva će pretpostavka biti da ‘voda’ ima isto značenje na obe planete. Ona će biti korigovana kada se otkrije da je na zemlji ‘voda’ H₂O, pa će svemirski brod sa Zemlje Bliznakinje na svoju planetu poslati sledeće saopštenje:

‘Na Zemlji reč ‘voda’ znači H₂O.’⁵²

U skladu sa svojim polaznim stanovištem, Putnam zaključuje: “(...) ako je ‘voda’ na Zemlji Bliznakinji različita tečnost – recimo XYZ, a ne H₂O – onda reč ‘voda’ reprezentuje različitu tečnost kada se koristi na Zemlji bliznakinji i kada se koristi na Zemlji (...) Suprotno učenju koje nas prati još od sedamnaestog veka, *značenja nisu prosto u glavi.*”⁵³

Šta ovo znači?

Kada se primeri pojednostave, mi imamo dva paralelna opisa nominalne suštine vode na dve planete:⁵⁴

VODA (Zemlja): *x* je voda ako i samo ako je *x* sastavljena od supstance koja je dominantno odgovorna za vlažnost i ostala svojstva koje Zemljani osećaju, a koja figuriraju u nominalnoj esenciji vode.

Analogno tome:

VODA (Zemlja Bliznakinja): *x* je voda ako i samo ako je *x* sastavljena od supstance koja je dominantno odgovorna za vlažnost i ostala svojstva koje stanovnici Zemlje Bliznakinje osećaju, a koja figuriraju u nominalnoj esenciji vode.

Jasno je da na Zemlji kauzalnu ulogu (ulogu „prave esencije“, „dubinske strukture“) ima H₂O, a na Zemlji bliznakinji XYZ. Pa ipak, iako stanovnici dve planete terminom „voda“ referiraju na različite stvari, njihove intuicije su inicijalno potpuno usklađene i oni to ne znaju.

52 Putnam, H., “Značenje i referencija”, u: *Ogledi o jeziku i značenju* (ur. A. Pavković i Ž. Lazović), Filozofsko društvo Srbije, 1992, str. 20., str. 83 – 84.

53 Ibid., str. 113.

54 V. Miller, A., (2003), str 164-8.

4.3. Horgan i Timons: neklasični argument otvorenog pitanja – odgovor realistima sa Kornela

Horgan i Timons u više svojih zajedničkih tekstova⁵⁵ razvijaju argument kojim pokušavaju da dokažu da ispravna semantika termina „dobro“ može biti analogna sa terminima kao što su „voda“ ili „zlato“. Argument Horgana i Timonsa po svojoj prirodi je adaptacija Murovog argumenta otvorenog pitanja. Murova postavka argumenta otvorenog pitanja može da posluži za pobijanje onoga što se naziva semantičkim ili analitičkim naturalizmom. Za pobijanje kornelovskog „ontološkog“ naturalizma⁵⁶ neophodne su modifikacije ovog argumenta.

Horgan i Timons smatraju da, ako se stavovi realista sa Kornela shvate ozbiljno, klasični argument otvorenog pitanja ne može ni da otpočne. Razlog leži u tome što moralni termini *nisu* sinonimni sa naturalističkim predikatima. Štaviše, čak ni naturalistički predikati „H₂O“ i „voda“ nisu međusobno sinonimi, pa pitanje

a) Da li je x, koje je H₂O voda?

mora biti otvoreno jer je, kako to murovski kažu Horgan i Timons „...pitanje otvoreno ako i samo ako je moguće da neko pitanje potpuno razume, a da ipak ne zna odgovor. U suprotnom je zatvoreno.“⁵⁷ To, pojednostvaljeno rečeno, znači da je sasvim moguće da neko (malo dete ili hemijski neobrazovan čovek npr.) zna šta je to „voda“, a da nije ni čuo za „H₂O“.

Analogno tome, u skladu sa usvojenom semantikom i funkcijom svih mogućih, kako moralnih, tako i vanmoralnih predikata, za neko x koje je N uvek se može postaviti pitanje

b) Da li je x, koje je N dobro?

mora biti otvoreno. Štaviše, po toj verziji naturalizma odnos nekog N i „dobrog“ je isti kao odnos H₂O i „vode“. Tako mora biti ako je „semantika dobrog“ ista kao i semantika nekog drugog svojstva. A videli smo da po pretpostavci jeste jer je prema stanovištu realista sa Kornela samo reč o ulozi svojstva (tj. odgovarajućeg termina) u „najboljem objašnjenju“. Ipak, Horgan i Timons smatraju da je moguće napraviti revidiranu verziju argumenta otvorenog pitanja koja će biti uperena baš protiv teorija koja vide N i „dobro“ kao ne-sinonimne termine koji ipak denotiraju isto svojstvo.

Kako argument funkcioniše?

Horgan i Timons smatraju da čak i ukoliko je istina da pitanje

c) Da li je x, koje je H₂O voda?

u Kripke-Patnamovoj teoriji, na koju se realisti sa Kornela oslanjaju, *može* biti otvoreno, *sledeće* pitanje *mora* biti zatvoreno:

55 Horgan T., and Timmons. M, „New wave moral realism meets moral twin earth“, *Journal of Philosophical Research* 16, 1990; „Troubles on moral tween earth: moral queerness revived“, *Synthese* 92, 1992; „Troubles for new wave moral semantics: the 'open question' arguments revived“, *Philosophical Papers* 21, 1992.

56 Ovo je izraz pozajmljen od Hera.

57 Horgan T., and Timmons. M, „Troubles for new wave moral semantics: the 'open question' arguments revived“, *Philosophical Papers* 21, 1992, str. 155.

d) Da li je *x* koje je sastavljeno od supstance koja je dominantno odgovorna za osećaj vlažnosti i ostalih svojstava koje Zemljani osećaju, a koja figuriraju u nominalnoj esenciji vode – voda?

Razlog je taj da to što iako opis nominalne esencije vode samo fiksira denotaciju (referenciju) „vode“, on to čini tako što figuriše u *kompleksnijem određenju* koji je konstitutivni deo gornjeg određenja *VODA* (Zemlja). Ovo određenje pruža značenje terminu „voda“, onako kako ga koriste stanovnici Zemlje. Ovo nije problem za patnamovsko-kripkeovsku poziciju i realiste sa Kornela. Za sada nema nikakvih problema za scenario Zemlje Bliznakinje.

Podsetimo se još jednom da realisti sa Kornela smatraju da u „semantici“ (značenju) vrednosnih termina nema nikakvih razlika u odnosu na termine koji se odnose na prirodna svojstva. Pogledajmo onda šta se na dve planete dešava sa terminom „dobro“. Analogno prethodnim primerima, imamo:

DOBRO (Zemlja): *x* je dobro ako i samo ako *x* poseduje svojstvo *M* koje ima sledeću kauzalnu ulogu: njegovo prisustvo obično navodi Zemljane da teže stvarima koje prosuđuju da su *M*. Njegovo prisustvo obično navodi Zemljane da ohrabruju druge da teže stvarima koje prosuđuju da su *M*. Zemljani misle da je prisustvo *M*-a veoma važno, čak i presudno, itd.

Slično tome:

DOBRO (Zemlja Bliznakinja): *x* je dobro ako i samo ako *x* poseduje svojstvo *M* koje ima sledeću kauzalnu ulogu: njegovo prisustvo obično navodi stanovnike Zemlje bliznakinje da teže stvarima koje prosuđuju da su *M*. Njegovo prisustvo obično navodi stanovnike Zemlje bliznakinje da ohrabruju druge da teže stvarima koje prosuđuju da su *M*. Stanovnici Zemlje bliznakinje misle da je prisustvo *M*-a veoma važno, čak i presudno, itd.

Da li ova istovetnost definicija „dobrog“ na Zemlji i Zemlji bliznakinji automatski proizvodi vrednosnu saglasnost u zamišljenim moralnim raspravama žitelja dvaju planeta?

Na prvi pogled, iako je način funkcionisanja vrednosnih termina ovde po pretpostavci isti kao i nevrednosnih trebalo bi da se Zemljani i njihove kolege sa Zemlje bliznakinje u potpunosti slože. Ali, Horgan i Timons ne misle tako. Sasvim je moguće da se, primera radi, termine kao što su „dobro“ ili „ispravno“, iako su regulisani (prirodnim) funkcionalnim svojstvima koriste kao da su „...u stvari... konsekvencijalna svojstva čija je funkcionalna suština obuhvaćena izvesnom specifičnom konsekvencijalističkom normativnom teorijom...[označimo je kao] Tk.“⁵⁸ S druge strane, stanovnici Zemlje bliznakinje mogu koristiti druge moralne termine koji su kauzalno regulisani drugim prirodnim svojstvima od onih koji određuju termine na Zemlji. Samim tim, moguća je i situacija da na ovoj planeti u moralu vladaju „nekonsekvencijalistička moralna svojstva čija je priroda obuhvaćena nekom specifičnom deontološkom teorijom...[označimo je kao] Td“⁵⁹

58 Ibid. str 163.

59 Ibid., str 164.

Da naglasimo još jednom: Horgan i Timons nisu antinaturalisti već naturalisti. Oni samo kažu da upravo *prirodna* svojstva na dve planete koje imaju sve spoljne sličnosti mogu proizvesti dve različite normativne teorije, čak i kada je centralni pojam obe teorije isti – ono M koje se pojavljuje u oba određenja „dobro“. Ovo je posledica opšte teorije značenja koja u potpunosti razdvaja konotaciju i denotaciju (referenciju). Obe teorije *referiraju* na M, ali *normativno* podrazumevaju potpuno suprotstavljene stvari.

Zamislimo samo sada da stanovnici naše dve planete stupe u moralnu raspravu. Neka Zemljanin tvrdi: „Eutanazija je dobra“, dok stanovnik Zemlje Bliznakinje tvrdi: „Eutanazija nije dobra“. Ako definicije *DOBRO* (Zemlja) i *DOBRO* (Zemlja Bliznakinja), svaka u svom svetu funkcioniše bez problema, onda se čini da tu i nema pravog spora i da će svako svoje „dobro“ koristiti na svoj način, pa čak i da će mu onaj drugi način govora biti *nerazumljiv*. Horgan i Timons su, međutim, ubedeni u suprotno. Kad bi stanovnici ove dve planete u nekoj mešovitoj debatnoj grupi počeli raspravu, ona po njihovom mišljenju „ne samo da ne bi bila besmislena već sasvim prikladna zato što bi jedne druge smatrali kao one koji se razlikuju u moralnim verovanjima i moralnoj teoriji, a ne u značenjima.“⁶⁰ Drugim rečima, kako to kaže Ričard Her:

Ove razlike se mogu interpretirati na dva moguća načina:

(1) Ovo *nije* pojmovna razlika. Oni koriste reči morala u istim značenjima. Oni se samo ne slažu u tome šta *jeste* dobro (ili ispravno)⁶¹ ili šta neko treba da učini.⁶² Drugim rečima, ovde je reč o *klasičnoj moralnoj raspravi*.

(2) To *jeste* pojmovna razlika. Oni reči moralnog jezika koriste u različitim značenjima. Drugim rečima, oni jedni drugi uopšte *ne razumeju*.

Horgan i Timons skloniji su tumačenju 1), dok je Her skloniji tumačenju 2). Gledajte da je ovde reč o verbalnom nesporazumu Horgan i Timons smatraju krajnje neuverljivim. Prema njihovom mišljenju, mnogo je prirodnije reći da se u ovom slučaju dve kulture, dva sveta ili dve grupe ljudi nalaze u suštinskom sporu. Predmet spora je kako *treba* postupati. Međutim, ovo tumačenje i jeste srž njihove verzije argumenta otvorenog pitanja, pa argument stoga može da deluje cirkularno.

5. Zaključak

Šta se, posle svega, može reći o statusu pojma naturalističke greške u filozofiji morala? Da li ona zaista, kao što to ne-kognitivisti (ne-deskriptivisti) smatraju *jeste dokaz* da je svaki kognitivizam pogrešan? Činjenica je da su savremeni metatetičari složni u oceni da „naturalistička greška“, ma kako je mi zvali (definicionističkom,

60 Ibid., str 166..

61 Her koristi reči “ispravno” i “treba” radije nego reč “dobro” zato što se, prema njegovom mišljenju, njima “lakše barata”. Horgan i Timons u originalnom tekstu koriste termine “dobro” i “ispravno”

62 V. Hare, R. M., “A New Kind of Ethical Naturalism?”, *Objective Prescriptions*, Oxford University Press, Oxford, 1999. str. 83.

deskriptističkom...) uopšte nije greška u logičkom smislu. To, međutim, ne znači da Mur nije otkrio nešto što za metaetiku može biti od ključnog značaja. „Mur nije dokazao postojanje bilo kakve greške već postojanje *sredstva argumentacije* koje implicitno ali efikasno u centar pažnje dovodi razne karakteristike svojstva „dobrog“ i ostalog normativnog rečnika koji učestvuje u načinu prihvatanja ma koje naturalističke ili metafizičke kao nesumnjivo ispravne...“⁶³

Šta ova konstatacija znači?

Pre svega, bilo da argument otvorenog pitanja zaista ukazuje na postojanje neke greške, bilo da stvari ne stoje tako, on *jeste* važan (zapravo: nezaobilazan) instrument u raspravama o filozofiji morala. I to ne samo u metaetici. *Normativna* teorija koja ne može da „preživi“ argument otvorenog pitanja ne može filozofski da opstane,⁶⁴ na gotovo isti način na koji, recimo, fizička teorija ne može biti matematički pogrešna. Stoga argument otvorenog pitanja ostaje glavna spona između metaetičkih i normativno-etičkih teorija. To, dalje, znači da metaetika *nije* u potpunosti normativno neutralna kako se nekada eksplicitno tvrdilo.⁶⁵ Ona je „sito“ kroz koje moraju da prođu sve normativne teorije kognitivističkog tipa.

S druge strane, činjenica da ni do današnjeg dana nemamo naturalističku ili ne-naturalističku kognitivistički orijentisanu normativnu teoriju koja se ne bi mogla „saplesti“ o argument otvorenog pitanja nije dokaz da neki oblik kognitivizma nije moguć. Šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošlog veka izgledalo je da je nekognitivizam definitivno trijumfovao. Metaetička scena na početku 21. veka mnogo je šarolikija. Na njoj se pojavljuju i „novi“ naturalisti i ostali kognitivisti, ali i „novi“ ne-kognitivisti („ekspresivisti“, kako je sada to u modi govoriti).

Da li to znači da smo napravili pun krug i vratili se tamo otkuda smo i krenuli?

Ne! To samo znači da su i kognitivisti i antikognitivisti postali mnogo oprezniji i rafiniraniji. Ne-kognitivisti više ne mogu da *tvrde* postojanje naturalističke ili, preciznije, definicionističke greške, ali im i dalje na raspolaganju stoji argument otvorenog pitanja. Naturalistima i ostalim kognitivistima ostaje da nalaze suptilne argumente kojima bi zaobišli argument otvorenog pitanja. Istina je, time metaetičke teorije postaju daleko više tehničke i komplikovanije za praćenje. Izgleda da je to sudbina cele savremene filozofije.

Ko će u ovoj borbi pobediti?

Ne-kognitivizam je svojevremeno zaista izgledao nepobedivo. Međutim, pojavom novih oblika naturalizma, intuicionizma i kognitivizma uopšte, pa čak i „mešovitih“ teorija (npr. *kvazirealizma*) stvari su postale nejasnije. Čini se čak i da bi danas teorijska „pobeda“ kognitivizma, upravo zbog rasprostranjenog ne-filozofskog uverenja da jezikom morala mi nešto zaista opisujemo odnosno tvrdimo (*immanentnog deskriptivizma tj. kognitivizma prirodnog jezika*), donela neku vrstu sveopšteg – i filozofskog i ne-filozofskog – olakšanja. Time bi nestala gotovo „bezna-

63 Darwall, S., Gibbard, A., Railton, P., “Toward Fin de Siècle Ethics: Some Trends”, *Philosophical Review*, Vol. 101, No. 1, 1992, str 115–189, str. 116.

64 Na ovu činjenicu ukazuje Igor Primorac u svom tekstu “Utilitaristička greška”, *Gledišta* 7-8/74.

65 Npr. u: Stojanović, S., *Savremena meta-etika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991.

dežna“ i „naporna“ podela čovekovog sveta na činjenice i vrednosti. Međutim, ishod borbe je neizvestan. Metaetika kao da čeka razjašnjenje ključnih pojmova kao što su sloboda i metafizički status vrednosti. Do tada će rasprava i trajati. To ne znači da je borba uzaludna. Bar ćemo napredovati u svesti o sopstvenim greškama.

Makar one i ne bile naturalističke.

Nenad Cekić,
Filozofski fakultet, Beograd

Literatura:

- Austin J. L., *Philosophical Papers*, Oxford University Press, Oxford, 1961.
- Austin, J. L., *How to Do Things with Words* Austin, J. L., *How to Do Things with Words* 2nd Edition, Oxford University Press, 1975.
- Baldwin, T., *G. E. Moore*, Routledge, London, 1990.
- Baldwin, T., „Editor’s Introduction“ to Moore, G. E., *Principia Ethica*, rev. edn. Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- Frankena, W. K., „Naturalistic Fallacy“, u *Theories of Ethics*, ed. by Ph. Foot, Oxford University Press, Oxford, 1967.
- Hare, R. M., *The Language of Morals*, Oxford University Press, Oxford, 1952.
- Hare, R. M., „Descriptivism“, *Essays on Moral Concepts*, Macmillan, London and Basingstoke, 1972.
- Hare, R. M., „Ontology in Ethics“, *Essays in Ethical Theory*, Oxford University Press, Oxford, 1989.
- Hare, R. M., „A Reductio ad Absurdum of Descriptivism“, *Essays in Ethical Theory*.
- Hare, R. M., „A New Kind of Ethical Naturalism?“, *Objective Prescriptions*, Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Hartman, R. S., *The Structure of Value*, Southern Illinois Univeristy Press, 1967.
- Horgan T., and Timmons. M., „New wave moral realism meets moral twin earth“, *Journal of Philosophical Research* 16, 1990.
- Horgan T., and Timmons. M., „Troubles on moral tween earth: moral queerness revived“, *Synthese* 92, 1992.
- Horgan T., and Timmons. M., „Troubles for new wave moral semantics: the ’open question’ arguments revived“, *Philosophical Papers* 21, 1992.
- Kerner, G. C., *The Revolution in Ethical Theory*, Oxford Univerity Press, Oxford, 1966.
- Kripke, S., *Naming and Neccesity*, Harvard University Press, Cambridge MA, 1980.
- Miller, A., *An Introduction to Contemporary Metaethics*, Polity Press, Cambridge UK, 2003.
- Moore, G. E., *Principia Ethica*, rev. edn. Cambridge University Press, Cambridge, 1993. Srpski prevod: Mur, Dž. E., *Principi etike*, Plato, Beograd, 1998.
- Pigden, C. R., „Naturalism“, u: *A Companion to Ethics*, ed. by P. Singer, Basil Blackwell, Cambridge, MA, 1991.
- Primorac, I., „Uiltaristička greška“, *Gledišta* 7-8/74.
- Putnam, H., „The meaning of ’meaning’“, u *Mind, Language and Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975.

- Putnam, H., "Značenje i referencija", u: *Ogledi o jeziku i značenju* (ur. A. Pavković i Ž. Lazović), Filozofsko društvo Srbije, 1992.
- Putnam, H., "Mozgovi u posudi", *Theoria* br. 2/1997.
- Sayre-McCord, G., "Moral Realism", u: Copp, D., *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Shafer-Landau, R. *Moral Realism: A Defence*, Clarendon Press, Oxford 2002.
- Stojanović, S., *Savremena meta-etika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991.
- Warnock, M., *Ethical Science since 1890*, London University Press, London 1960.

Nenad Cekić

Naturalistic Fallacy and Open Question Argument: One Century of Debate

(Summary)

Maybe the most famous and used notion in relatively short history of metaethics is so called „naturalistic fallacy“. This term was for the first time used by G. E. Moore in his *Principia Ethica*. Idea of „naturalistic fallacy“ is based upon „open-question argument“. Discussion of the scope and real results obtained by this argument is open even in metaethics at the beginning of the 21st Century. Today it is clear that open question is not a proof of invalidity of naturalism or any kind of cognitivism. Still, open-question argument is a very useful tool both in metaethics and in normative theories. In this article reader can find direction of the contemporary debate about naturalistic fallacy, naturalism and some modified versions of classical open-question argument.

KEY WORDS: naturalistic fallacy; naturalism, cognitivism, open-question argument.